

УДК 338.49: [339.13 :631.3] (477)

DOI: 10.35432/tisb312024307452

Михайло Бондаренко

аспірант кафедри соціально-гуманітарних наук

Навчально-наукового інституту публічної служби та управління

Національного університету «Одеська політехніка»

<https://orcid.org/0000-0001-9426-3423>

e-mail: bond.ma87@gmail.com

Андрій Наконечний

аспірант кафедри соціально-гуманітарних наук

Навчально-наукового інституту публічної служби та управління

Національного університету «Одеська політехніка»

<https://orcid.org/0000-0002-8007-9227>

e-mail: a.nakonechnyy@ukr.net

РОЗВИТОК ЗАСАД СПІВРЕГУЛЮВАННЯ М'ЯСНОЇ ГАЛУЗІ

Державне втручання в економічні процеси не є єдиним засобом подолання «провалів» ринку. Окрім нього, спектр альтернативних інституціональних схем регулювання галузі включає до себе режими співрегулювання, делегованого та добровільного саморегулювання. Говорячи про саморегулювання, необхідно відокремити це поняття від співрегулювання, тобто спільної участі в регулюванні державою та різних учасників ринку (не лише виробників, але й споживачів, інфраструктурних організацій тощо – т.зв. стейкхолдерів). Якщо саморегулювання – це регулювання діяльності бізнесу самим бізнесом, то співрегулювання – це регулювання певної сфери спільно представниками бізнесу, держави та іншими зацікавленими організаціями (організаціями споживачів, профспілками тощо).

Дослідники проблем альтернативних методів регулювання підкреслюють, що існують ризики виникнення втрат суспільного добробуту при різних механізмах (табл. 1).

Таблиця 1

Ризики виникнення втрат суспільного добробуту за різних режимів регулювання

	Втрати від обмеження конкуренції	Втрати впливу	Втрати колективних дій	Зовнішні ефекти (витрачання бюджетних коштів)	Інші зовнішні ефекти
Державне регулювання	++	+++	+	+++	+
Співрегулювання	0	0	+++	0	+
Делеговане саморегулювання	+++	+++	+	+	+++
Добровільне саморегулювання	+	0	++	0	+++

Джерело: сформовано авторами

Поміж «чистим» саморегулюванням та співрегулюванням, що передбачає паритетне врахування інтересів різних груп, існує ряд перехідних форм, що передбачають:

узгодження правил саморегулювання з аутсайдерами;

участь аутсайдерів в окремих структурах саморегулюючих організацій (наприклад, в системах моніторингу або позасудового розгляду справ);

участь аутсайдерів в керівних органах саморегулюючих організацій.

Важливим питанням є принцип об'єднання бізнесу в межах саморегулюючих організацій. Як правило, саморегулювання розглядається як варіант галузевого регулювання. Оскільки значна частина саморегулюючих організацій має галузевий характер, тобто об'єднує економічних агентів, що виробляють подібні товари та послуги, сама природа саморегулювання не передбачає саме галузевий принцип об'єднання.

Безумовно, для того щоб група економічних агентів спільно розробляла правила та підтримувала механізми контролю за їх дотриманням, потрібна певна спільна діяльність, яку дані правила регулюють. Окрім цього, потрібна певний рівень однорідності інтересів економічних агентів, що виступають в якості об'єктів контролю. За умов високого рівня гетерогенності інтереси знижуються стимули як щодо встановлення єдиних правил, так й стимули щодо контролю за дотриманням цих правил, посилюється проблема «особи без квитка». Однак однорідність інтересів та спільність параметрів діяльності не означитиме, що об'єднуючими елементом має бути саме подібність товарів та послуг, що виробляються. Зокрема, об'єднуючими елементом може бути використання подібних ресурсів та/або технологій або ж їх елементів.

Співрегулювання означитиме спільну участь в регулюванні як держави, так й різних суб'єктів галузевого ринку, у першу чергу спілок та асоціацій виробників. В теперішній час в сфері м'ясного виробництва утворені, зокрема:

- Національне об'єднання по племінній справі у тваринництві «Укрплемоб'єднання»;
- Національна асоціація виробників м'ясопродуктів України «Укрм'ясо»;
- Об'єднання державних племінних заводів України «Укрдержплемзаводи»;
- Українська галузева виробничо-наукова асоціація «М'ясне скотарство»;
- Українська корпорація по виробництву м'яса на промисловій основі «ТВАРИНПРОМ»;
- Виробничо-наукове об'єднання птахівничої промисловості – ВНО «УКРПТАХОПРОМ»;
- Українська асоціація з конярства «Укркіньпром».

Світовий досвід доводить, що дані режими в деяких випадках можуть ефективно доповнювати, а іноді й замінювати державне регулювання, забезпечуючи зниження державних витрат, більшу гнучкість та краще врахування інтересів учасників ринку. Проведений аналіз, що враховує рівень зрілості бізнесу у м'ясній промисловості та особливості галузі, доводить, що найменшими ризиками втрати суспільного добробуту характеризується режим співрегулювання. На нашу думку, до сфер, в яких розвиток співрегулювання є можливим та виправданим з точки зору інтересів підприємств м'ясної промисловості та суспільних інтересів у цілому, можна віднести наступні:

вироблення державної політики та механізмів регулювання галузевого ринку, у тому числі розробка проектів нормативних актів, цільових та антикризових програм, рекомендацій щодо застосування заходів державної підтримки галузі;

розробку національних стандартів на м'ясо та м'ясну продукцію;

формування цінової політики на сировину та кінцеву продукцію;
координацію роботи з впровадження науково-технічних програм, інновацій та технологічної модернізації галуззі;
ведення реєстру виробників;
моніторинг поточної ситуації на ринку м'яса та м'ясної промисловості, у тому числі цін, собівартості, обсягів переробки;
виявлення недобросовісних учасників ринку, контроль за якістю продукції, що виробляється;
приватно-публічне партнерство в реалізації інвестиційних та соціальних проєктів.

Напрямами реалізації режиму співрегулювання як спільної участі у регулюванні держави та асоціацій виробників м'ясної промисловості можуть бути, на наш погляд, розвиток приватно-публічного партнерства у соціальній рекламі, стандартизації та ціновому регулюванні міжгалузевих взаємодій.

На основі аналізу впливу різних схем регулювання на суспільний добробут можна зробити кілька суттєвих висновків.

По-перше, вибір системи регулювання, що максимізує суспільний добробут, зовсім не зумовлений внаслідок тих самих причин, за яких не зумовлений вибір інших суспільно-ефективних інститутів.

По-друге, кожен з режимів регулювання, що нами розглядається в конкретних умовах може вести як до зростання, так й до зниження суспільного добробуту. Однак аналіз «за інших рівних» доводить, що найменшими ризики втрати суспільного добробуту є при добровільному саморегулюванні (за виключенням випадків зовнішніх екстерналій) та при співрегулюванні. Проте ці опції можуть бути нереалізованими внаслідок проблеми колективних дій. Якщо розглядати інтереси учасників ринку при виборі форм регулювання, то максимальний ефект буде досягатися при системах делегованого саморегулювання, які, з одного боку, дозволяють забезпечувати адаптивність системи правил до інтересів учасників ринку, а з іншої – зменшують конкурентний тиск на ринок з боку аутсайдерів. Якщо розглядати «вузькі» інтереси держави як максимізатора податкових надходжень, то делеговане саморегулювання також є більш привабливим. Одночасно саме схема делегування може призводити до великих втрат суспільного добробуту.

По-третє, можлива «добудова» окремих режимів регулювання механізмами, що дозволяють скоротити ризики виникнення втрат мертвого вантажу та дисипативних трансакційних витрат. Зокрема, впровадження механізмів співрегулювання до систем саморегулювання та державного регулювання може зменшувати ризик обмеження конкуренції. Цей ризик також скорочується, якщо на ринку є конкуренція поміж кількома саморегулюючими організаціями.

По-четверте, вибір ефективного з суспільної точки зору режиму регулювання багато в чому залежить від політичної системи, а саме наближеності держави до моделі держави суспільного добробуту. Одним із засобів такого наближення можуть бути жорсткі процедурні вимоги до прийняття рішень про введення заходів державного регулювання. У цьому випадку більш вірогідним стає відбір менш витратних інституційних альтернатив. З іншого боку, для того щоб «недержавні» засоби регулювання ринку виникали й були більш суспільно ефективними, окрім «внутрішніх» стимулів, пов'язаних із наявністю «провалів» ринку та можливістю забезпечити позитивний рентний потік за рахунок їх подолання для учасників системи регулювання, потрібні «зовнішні» стимули, пов'язані із достовірною загрозою державного втручання, якщо самі учасники ринку будуть неспроможні вирішити

існуючу проблему.

По-п'яте, для того щоб суспільно ефективні режими регулювання могли використовуватися, вони мають бути доступними. Доступність забезпечується як станом законодавства (як мінімум – відсутність заборони, а як максимум – наявністю стимулів до розвитку добровільного саморегулювання та співрегулювання), так й наявністю відповідних соціальних технологій (наприклад, знань про саму можливість використання схем саморегулювання).

Окремим завданням є формування порядку переходу на режим співрегулювання. З врахуванням існуючих стереотипів, пов'язаних із сприйняттям державного впливу як єдиного засобу подолання провалів ринку, різка зміна норм державного регулювання може дестабілізувати ситуацію в галузі. У зв'язку із цим є доцільним розробка технологій поетапного скасування державного регулювання, які мають бути засновані на системі якісних індикаторів наявності високих стандартів діяльності, взаємовідносин із клієнтами та механізмів вирішення суперечок; створення необхідного конкурентного поля; формування спроможних асоційованих органів галузевих виробників, що взяли на себе ряд функцій саморегулюючих організацій; усунення негативних тенденцій та проблем розвитку м'ясної промисловості.

Література

1. Бергер А. Д. Методичний підхід до формування корпоративної соціальної відповідальності підприємств м'ясопереробної галузі. Наукові праці Національного університету харчових технологій. 2019. Т. 25, № 6. С. 41-49.
2. Говорун О. В. Актуальні правові питання розвитку саморегулювання як механізму забезпечення ринкових відносин. Юрист України. 2014. № 4. С. 27-33.
3. Гончаренко О. Види саморегулювання господарської діяльності. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 11. С. 68-72.
4. Медведчук О. В. Сутність і типологія саморегулювання. Державне будівництво. 2018. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2018_1_16 (дата звернення: 20.012.2022)
5. Про схвалення Концепції реформування інституту саморегулювання в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.05.2018 №308-р
6. Шпикуляк О. Г., Ксенофонтова К. Ю. Концептуальні засади розвитку інституту саморегулювання в аграрному секторі економіки України. Інноваційна економіка. 2017. № 7-8. С. 21-27.